



A-95

[Total No. of Questions

**B.A. (Part - III) EXAMINATION - 2021**

**SANSKRIT**

**First Paper**

**संस्कृत साहित्यम्**

**भारतीय धर्म दर्शनं च**

*Duration : 90 Minutes]*

*[Max. Marks : 100*

*अवधि : 90 Minutes]*

*[पूर्णांक : 100*

*Instructions to the candidates :*

**Attempt questions to the extent of 50% of maximum marks of the question paper. Any question with or without 'or' or from any unit/section/part may be chosen.**

प्रश्न पत्र के किसी भी इकाई/भाग/खंड में से स्वेच्छा से इस प्रकार प्रश्नों का चयन करें कि प्रश्न पत्र के पूर्णांक में से अधिकतम 50% अंकों के प्रश्न हल हो सकें। 'अथवा' के साथ दिए प्रश्नों में भी किसी प्रकार की वाध्यता नहीं है।

दाहिनी ओर प्रश्न के अंक दिये गए हैं।

**Q1) अधोलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः सप्रसङ्गं व्याख्या विधेया-**

**[7½+7½]**

क) सर्वव्यवहार हेतुर्गुणो बुद्धिर्ज्ञानम्। सा द्विविधा-स्मृतिः अनुभवश्च।

संस्कारजन्यं ज्ञानं स्मृतिः, तदिभन्नं ज्ञानमनुभवः। सः द्विविधः-

यथार्थोऽयथार्थश्च।

ख) त्वगिन्द्रिय मात्रग्राहयो गुणः स्पर्शः। स च त्रिविधः-शीतोष्णानुष्णाशीतभेदात्।

पृथिव्यग्नेजोवायुवृत्तिः। तत्र शीतो जले। उष्ण स्तेजस्ति। अनुष्णाशीतः पृथिवीवाखोः।

ग) चलनात्मकं कर्म। ऊर्ध्व - देश - संयोग - हेतुरूक्षेपणम्।

अधोदेश- संयोगहेतुरपक्षेपणम्। शरीरसन्निकृष्ट संयोगहेतु राकुञ्चनम्।

शरीर विप्रकृष्ट संयोगहेतुः प्रसारणम्। अन्यत्सर्वं गमनम्।

**P.T.O.**



[8]

Q2) अधोलिखितेषु केषाञ्चित् चतुर्णां प्रश्नानां उत्तराणि देयानि-

- क) सत्येन् किं रक्ष्यते?
- ख) कं मूदघेतसं उच्यते?
- ग) के गुणाः पुरुषं दीपयन्ति?
- घ) जीवलोकस्य षड्मुखानि कानि सन्ति?
- ङ) पुरुषेण के-के दोषा हातव्या?
- च) लोके केषां भोक्तुं शक्तिः न विद्यते?
- छ) शक्तानां भूषणं किं भवति?
- ज) असाधूनां बलं किं भवति?

Q3) अधोलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः श्लोकयोः ससंदर्भं व्याख्या कार्या -

- क) विशङ्कमानो भवतः पराभवं, नृपासनस्थोऽपि चनाधिवासिनः।  
दुरोदर छञ्चजितां समीहते, नयेन जेतुं जगतीं सुयोधनः॥
- ख) प्रलीन भूपालमपि स्थिरायति।  
प्रशासदावारिधि मण्डलं भुवः॥  
स चिन्तयत्येव भियस्त्वदेष्यति,  
रहो दुरन्ता बलवद्विरोधितां॥
- ग) अवन्ध्य कोपस्य विहन्तुरापदां,  
भवन्ति वश्याः स्वयमेव देहिनः।  
अमर्षशून्येन जनस्य जन्तुना,  
न जात हार्देन न विद्विषादरः॥
- घ) इमामहं वेद न तावकीं धियं,  
विचित्ररूपाः खलु चित्त वृत्तयः।  
विचिन्तयन्त्या भवदापदं परां,  
रूजन्ति चेतः प्रसभं ममाधयः॥

[12]

Q4) अधोलिखितेषु केषाञ्चित् चतुर्णां प्रश्नानामुत्तराणि देयानि-

- क) किरातार्जुनीयम् महाकाव्यस्य शुभारम्भ केन शब्देन अभवत्?
- ख) किरातार्जुनीयं महाकाव्यस्य प्रथम सर्गे किं नाम छन्दः प्रयुक्तं कविना?
- ग) कीदृशं वचः दुर्लभं अस्ति?
- घ) कै समं विरोधः वरं भवति?
- ङ) पठितस्य अस्य महाकाव्यस्य नायकः कः अस्ति?
- च) द्रुपदात्मजा का अस्ति?
- छ) महाकवेः भारवेः किं प्रसिद्धम्?
- ज) वनेचरः युधिष्ठिरं प्रति कुत्र समापयो?

[8]



- Q5) अधोलिखितेषु द्वयोः श्लोकयोः मप्रमङ्ग व्याख्या करणीया -
- क) लघेत सिकतासु तैलमपि पान्तः पीडयन्,  
पिबेच्छ मृग तृष्णिकाम् मलिन विषामारितः।  
कदाचिदपि पर्यट्यच्छ विषाणमासादये -  
त्र तु प्रतिनिविष्ट भूर्खजन चित्तमाराधयेत्।
- ख) लाङ्गूल घालनमपश्चरणावपातं,  
भूमौ निपत्य यदनोदर दर्शनं च।  
श्वा पिण्डदम्य कुरुते गजपुङ्गवस्तु,  
धीरं विलोकयति चादृशतेश्च भुङ्क्ते॥
- ग) तानीन्द्रियाण्य विकलानि तदेव नाम,  
सा बुद्धिरप्रतिहता बचनं तदेव।  
अर्धोष्ण विरहितः पुरुष स एव,  
त्वन्यः क्षणेन भवतीति विचित्रमेतत्॥
- घ) यः प्रीणयेत्सुचरितैः पितरं स पुत्रो,  
यद् भतुरेव हितमिच्छति तत्कलत्रम्।  
तन्मित्रमापदि सुखं च समक्रियं य-  
देतत्त्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते॥

- Q6) अधोलिखितेषु केषाञ्चित् चतुर्णां प्रश्नानामुत्तराणि देयानि -
- क) सतां मैत्री कीदृशी भवति ?  
ख) सन्मित्रस्य लक्षणानि कानि सन्ति ?  
ग) करुणापराणां पाणिः केन विधाति ?  
घ) कः परिहर्तव्य भवति ?  
ङ) नृपनीतिः का इव अनेकरूपा भवति ?  
च) सत्सङ्गतिः पुसां किं करोति ?  
छ) केषां यशः काये जरामरणजं भयं नास्ति ?  
ज) सुखं आराध्यः कः भवति ?

- Q7) निम्नलिखितेषु कमप्येकं विषयमधिकृत्य संस्कृत भाषायां निबन्धः लेख्यः -
- क) स्त्रीशिक्षायाः महत्त्वम्।  
ख) विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्।  
ग) संस्कृति संस्कृताश्रिता।  
घ) सत्सङ्गतिः।



- Q8) अधोलिखितेषु कयोः द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या कार्या - [10]
- क) कर्तरि शप् ।  
ख) एरूः।  
ग) आर्धधातुकस्येड् वलादेः।  
घ) लुटः प्रथमस्य डारौरसः।

- Q9) निम्नलिखितेषु पञ्चपदानां सूत्रोल्लेख पूर्वकं सिद्धिः करणीया। [10]
- क) भवति ख) भविष्यति  
ग) एधते घ) अदन्ति  
ङ) जुहोति च) दीव्यन्ति  
छ) सुनोति ज) तुदति  
झ) रूणाद्धि ञ) तनोति

- Q10) निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषायां देयानि।  
मानवजीवने श्रमस्य महत्त्वं सर्वे जानन्ति। मानवः श्रममाश्रित्यैव सुखसमृद्धिं प्राप्नोति। जनः सुखं वाञ्छति, मनोरथं पूरयितुमभिलषति, जीवने समुन्नतिं कांक्षते, तत्सर्वस्य साधनं श्रममेव वर्तते। श्रम एव मानवस्य स्वाभिमानं शारीरिक-शक्तिं च प्रसारयति, सर्वेषु कार्येषु तस्य दक्षतामापादयति। अत एव क्षमणैव सर्वत्र साफल्यं मिलति।

जनैः सदा श्रमः कर्तव्यः यतः सम्पत्तेरुद्भवो भवति, यतो हि व्यर्थं परिश्रमं कुर्वन् नरः पापभाक् भवति। प्रजाः तुर्येऽपि वयसि परमं श्रमं न त्यजेयुः। यस्मिन् देशे जनाः पूर्णं श्रमपरायणाः भवन्ति, तत्र वसुन्धरा धनधान्यैः पूर्णा विराजते। धिषणा श्रमसंयोगः सर्वं कार्येषु सिद्धिदः भवति। अश्रमा धिषणा व्यर्था भवति तथा च अधिषणः श्रमः व्यर्थः भवति अतएव स्वस्य लोकस्य चोन्नतये सदैव श्रमः कर्तव्यः।

- अ) उपर्युक्त गद्यांशस्य शीर्षकं देयम्। [2]  
आ) उपर्युक्त गद्यांशस्य संस्कृत भाषायां सार संक्षेपं करणीयम्। [3]  
अधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि देयानि-  
क) मानवः श्रममाश्रित्यैव कां प्राप्नोति? [1]  
ख) किम् कुर्वन् नरः पापभाक् भवति? [1]  
ग) कस्मिन् देशे वसुन्धरा धनधान्यैः पूर्णा विराजते? [1]  
घ) सर्वकार्येषु सिद्धिदः कः भवति? [1]  
ङ) जनैः सदा कीदृशः श्रमः कर्तव्यः? [1]

